

DR.SC. EDO OMERČEVIĆ
DOC.DR. DINO ARNAUT
MR.SC. HAMDİJA SALKIĆ
MA DŽENAN SMAJIĆ

PRIVATNI ILI JAVNI VRTIĆI?

PREFERENCIJE RODITELJA

Izdavač: Centar za poslovnu afirmaciju, Zenica
Zenica, februar 2020.

Digitalna kopija je dostupna na <www.cpa-bih.org>

PRIVATNI ILI JAVNI VRTIĆI?

PREFERENCIJE RODITELJA

Dr.sc. Edo Omerčević
Doc.dr. Dino Arnaut
Mr.sc. Hamdija Salkić
MA Dženan Smajić

Centar za poslovnu afirmaciju

DTP & Design

SHERLOCK
STUDIO
Creative
brand &
design
investigators

SADRŽAJ

Uvod.....	5
Rezultati anketiranja.....	6
Statistički opis uzorka.....	6
Stavovi korisnika vrtića	6
<i>Stavovi korisnika državnih vrtića.....</i>	<i>7</i>
<i>Stavovi korisnika privatnih vrtića</i>	<i>8</i>
Stavovi roditelja čija djeca nisu uključena u sistem predškolskog odgoja i obrazovanja	9
Preporuka: Vaučerizacija kao sredstvo unapređivanja predškolskog sistema	10
Biografije autora	13

UVOD

Centar za poslovnu afirmaciju (CPA) obrađuje temu predškolskog odgoja i obrazovanja još od 2015. godine kada je i objavljena prva studija u kojoj je analizirana društvena uloga JU Predškolski odgoj i obrazovanje Zenica.¹ Rezultati rada dotične javne ustanove shodno rezultatima analize nisu bili zadovoljavajući. Ispostavilo se da građani ne dobijaju dodatnu vrijednost, te da se godišnja subvencija koja prelazi pola miliona konvertibilnih maraka koja se izdvaja za ovu ustanovu može mnogo bolje iskoristi i u konačnici opravdati.

Godinu dana kasnije je objavljena studija u kojoj je prikazan pregled subvencioniranja javnih predškolskih ustanova širom Federacije Bosne i Hercegovine, a u kojoj je ukazano na činjenicu da prosječna subvencija po vrtiću za razmatrani period od tri godine iznosi 422.427,40 KM.² Ova informacija je značajna posrijedi govora da privatni vrtići ispunjavaju svoju funkciju na konkurentan način i bez ovih subvencija. Privatni vrtići koji trenutno funkcioniraju kao neka vrsta paraobrazovnog sistema svoju aktivnost praktikuju u potpunosti neovisno od državnih subvencija, štaviše, oni predstavljaju i glavni izvor širenja kapaciteta predškolskog odgoja i obrazovanja širom Bosne i Hercegovine, te direktno utječu na povećanje stope uključenosti djece u sistem predškolskog odgoja i obrazovanja.³ Motivisani stečenim informacijama, CPA tim je objavio još dvije studije, pravnu studiju u kojoj je ukazano na postojanje sistematske diskriminacije privatnih predškolskih ustanova, kao i na roditelje i djecu koja nisu uključena u sistem javnih predškolskih ustanova⁴, te ekonomsku studiju u kojoj su prikazani primjeri iz prakse zapadnih država koje su se za razvoj obrazovnih sistema oslonili na privatne odgojno-obrazovne ustanove.⁵ Švedska je na primjer u periodu između 2001. i 2012. godini skoro uduplala udio djece u privatnim predškolskim ustanovama, i to sa 11,5% na oko 20% - trend koji se nastavlja. Potrebno je uzeti u obzir da dosadašnje studije ukazuju na nepostojanje izrazito značajne društvene uloge javnih predškolskih ustanova. S jedne strane tu je njihov značajan finansijski teret za porezne obveznike, ali i drugi bitni čimbenici koji proizilaze iz prakse subvencioniranja: praktikova-

nje sistematske diskriminacije prema privatnim predškolskim ustanovama kao i roditeljima i djeci koja nisu uključena u javne predškolske ustanove. Ekonomski je potpuno opravdano osloniti se na privatne predškolske ustanove za razvoj ovog segmenta obrazovanja. Odgovor koji nam je bio potreban kako bismo upotpunili sliku odnosa prema privatnim predškolskim ustanovama jeste mišljenje samih roditelja prema ovim ustanovama, čija je temeljna uloga zbrinjavanje djece, te pozitivno djelovanje na njihov odgoj i obrazovanje. Vođen tom namjerom, CPA je organizirao u novembru 2019. godine anketiranje javnosti tražeći povratne informacije od korisnika predškolskih ustanova a koje se odnose na njihove preferencije, iskustva i želje u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja.

Ova saznanja su jako bitna kako bi se formirao stav društva posrijedi razvoja ovog prvog stepena obrazovanja, a naročito u momentu kada se vrši jedan društveni eksperiment u Kantonu Sarajevo (vjerovatno vrlo spontano budući cijeli proces nije popraćen odgovarajućom analitikom) u vidu subvencioniranja djece sa liste čekanja za državne vrtiće, i omogućavanjem istih da za svoj boravak u privatnim vrtićima (po izboru roditelja) dobiju mjesečno 200KM. U suštini, Kanton Sarajevo (KS) trenutno sprovodi sistem subvencioniranja koji je na tragu sistema vaučerizacije koji CPA zagovara. Kažemo na tragu, jer ne predstavlja razvijeni sistem vaučerizacije sa svim njenim elementima, ali nije ni klasični sistem subvencioniranja pošto je uključio cjelokupni sektor kako javni tako i privatni ostavljajući mogućnost izbora krajnjim korisnicima usluga.

U našem istraživanju smo analizirali preferencije roditelja, i na taj način se upoznali s njihovim viđenjem situacije. Ove informacije su važne za budući rad kako na području KS, tako i cijele BiH, a istraživanje koje smo sproveli trenutno predstavlja najbolji uvid u lične preferencije roditelja posrijedi predškolskog sistema odgoja i obrazovanja.

1 Omerčević, E. i Fišević, A. (2015). *Društvena uloga JU Predškolski odgoj i obrazovanje Zenica*. Centar za poslovnu afirmaciju, Zenica (www.cpa-bih.org).

2 Omerčević, E. i Šuvalija, M., sa Bašić, A. i Trako, Dž. (2016). *Analiza opravdanosti subvencioniranja javnih predškolskih ustanova u FBiH: Preliminarni nalazi*. Centar za poslovnu afirmaciju, Zenica (www.cpa-bih.org).

3 Miković B. (2019). *Uloga predškolskog odgoja i obrazovanja u pružanju jednakih životnih šansi*. Friedrich-Ebert-Stiftung, Sarajevo.

4 Huseinspahić, A (2019). *(Ne)diskriminacija djece rane i predškolske dobi i ustanova predškolskog odgoja i obrazovanja na području grada Zenica*. Centar za poslovnu afirmaciju, Zenica (www.cpa-bih.org).

5 Arnaut, D., Omerčević, E., i Huseinspahić, A. (2019). *Vaučerizacija kao sredstvo za razvoj i unaprijeđivanje sistema obrazovanja - Sa posebnim fokusom na sistem predškolskog obrazovanja*. Centar za poslovnu afirmaciju, Zenica (www.cpa-bih.org).

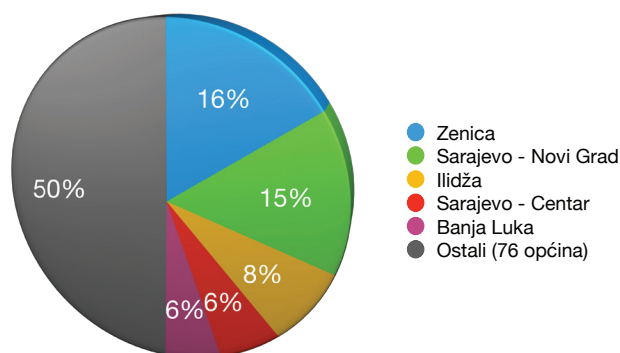
REZULTATI ANKETIRANJA

STATISTIČKI OPIS UZORKA

Anketiranje je izvršeno online distribucijom upitnika, i to u periodu od 26.11.19 do 04.12.19. Glavni pristup upitniku je bio na društvenoj platformi *Centra za poslovnu afirmaciju*, te članku koji se nalazio na online portalu klix.ba. Time je sprovedena lančana metoda prikupljanja odgovora.

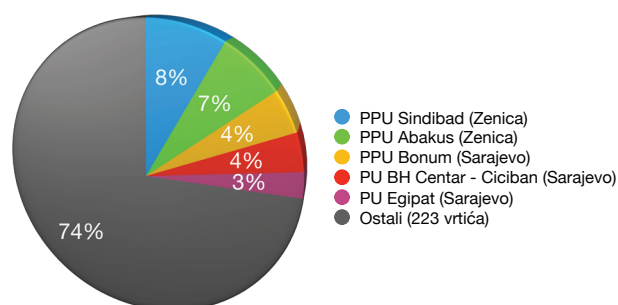
Upitnik je ispunilo ukupno sedam stotina i pedeset devet osoba (759), iz osamdeset i jedne (81) općine širom BiH. Najveća koncentracija odgovora je iz Grada Zenica (16%), a potom slijede Općina Sarajevo - Novi Grad (15%), Općina Ilidža (8%), Općina Sarajevo – Centar (6%) i Grad Banja Luka (6%). Ovih pet gradova i općina pokriva 50% ispitanih osoba (vidi Ilustraciju 1). Koncentracija ispitanika je jasna budući da ove općine čine 16,13% građana BiH po popisu stanovništva iz 2013. godine. Ostalih 50% ispitanika dolazi iz sedamdeset i šest (76) drugih općina, tako da i u ovom slučaju imamo značajnu kontrolnu grupu koja osigurava reprezentativnost uzorka za cijelu populaciju.

Ilustracija 1: Distribucija ispitanika po općinama/gradovima.

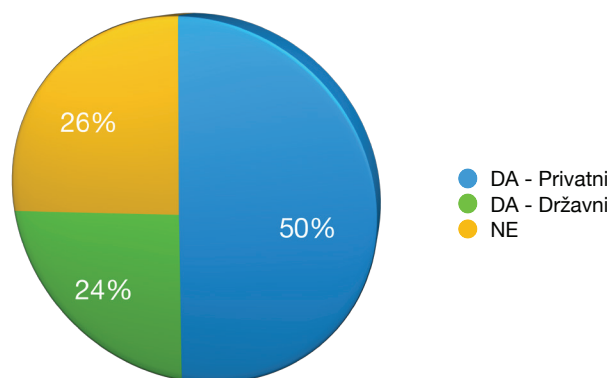
S obzirom na koncentraciju ispitanika, došlo je i do posljedice koncentracije vrtića koja su poslužila roditeljima kao osnova za davanje ličnog mišljenja, tako da je najviše dostavljenih odgovora od roditelja koji koriste usluge: PPU Sindibad, Zenica (8%), kao i PPU Abakus, Zenica (7%), PPU Bonum, Sarajevo (4%), PU BH Centar – Ciciban, Sarajevo (4%), te PU Egipat, Sarajevo (3%). Ovaj dio uzorka čini 26%, dok ostalih 74% čine impresije iz ostalih dvije stotine dvadeset i tri (223) vrtića što nam pruža značajnu kontrolnu grupu za osiguravanje reprezentativnosti uzorka za cijelu populaciju.

Ilustracija 2: Distribucija korisnika usluga predškolskog sistema po vrtićima.

Od sedam stotina pedeset i devet (759) ispitanih osoba, 26% ne koristi usluge predškolskog sistema, što nam daje uvid i u ovaj dio populacije i njihov stav posrijedi predškolskog sistema. Ispitanici koji su potvrdili upotrebu usluge predškolskog sistema, 24% su korisnici državnih, a 50% privatnih predškolskih ustanova. Uzimajući sve u obzir, uzorak je sveobuhvatan, te uključuje osobe iz velikog broja općina, vrtića, i u konačnici osobe koje ne koriste usluge predškolskog sistema, te korisnike državnih i privatnih vrtića.

Ilustracija 3: Odgovori na pitanje „Da li Vaše dijete pohađa vrtić?“.

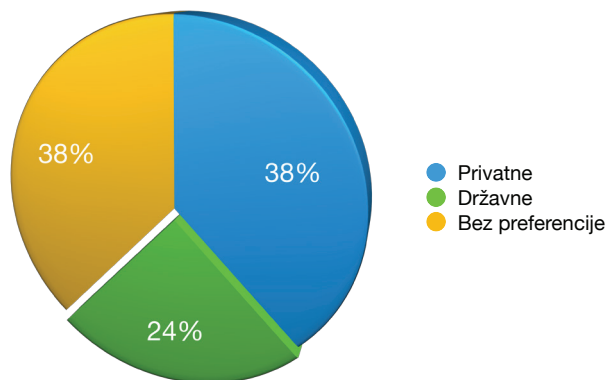

STAVOVI KORISNIKA VRTIĆA

Projekat subvencioniranja boravka u privatnim vrtićima koji je sproveden 2019. godine u KS je privremene prirode. Pitanje je zašto i zbog čega je odluka privremena, i šta ustvari roditelji preferiraju?

Da preferiraju privatne vrtiće odgovorilo je 38% ispitanih korisnika, a 24% državne, dok 38% ne preferiraju niti jedne niti druge, i raspoloženi su za usluge i jednih i drugih (vidi Ilustraciju 4). Roditelji su kada se sve sabere zadovoljni privatnim vrtićima, i ne postoji kategorična preferencija prema državnim kao rezultat ličnih subjektivnih odluka.

Ilustracija 4: Odgovori na pitanje „Da li više preferirate privatne ili državne vrtiće za svoje dijete?“

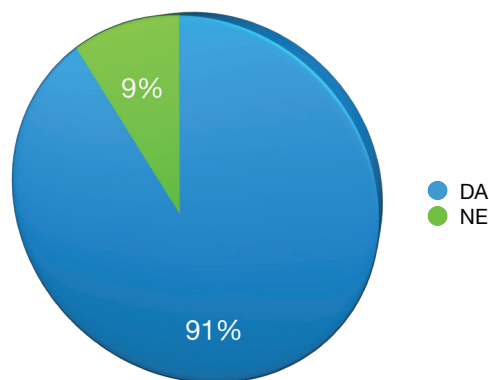

Roditelji naravno zadržavaju pravo na svoj izbor, ali je pitanje zašto se ukupni trošak društva socijalizira u odnosu na preferenciju ovih 24% ispitanika, dok se negira, pa čak narušava interes 38% roditelja koji otvoreno imaju preferencije prema privatnim vrtićima? Na ovaj problem smo ukazali i u našoj pravnoj studiji *(Ne)diskriminacija djece rane i predškolske dobi i ustanova predškolskog odgoja i obrazovanja na području grada Zenica* autora Huseinspahića A. objavljenoj u 2019. godini, a u kojoj je detaljno ukazano na ovaj problem sistematske diskriminacije posrijedi privatnih predškolskih ustanova i njihovih korisnika. Uzimajući u obzir da državne ustanove nemaju dovoljno kapaciteta da podmire potrebe građana, što znači da privatne ustanove nisu samo stvar preferencije, već i društvene potrebe, te da je privatni sektor taj koji je značajno proširio kapacitete predškolskog sistema, a na šta je ukazano u studiji *Uloga predškolskog odgoja i obrazovanja u pružanju jednakih životnih šansi*, autorice Miković B., također objavljenoj u 2019. godini, dodatno se javlja potreba za snažnijom javnom debatom o racionalizaciji odluke subvencioniranja samo javnih predškolskih ustanova odgoja i obrazovanja. Pozivajući se na zvanične statistike, ukazano je na činjenicu da je u školskoj 2010./2011. godini bilo stotinu četrdeset i devet (149) predškolskih ustanova u FBiH, od kojih su stotinu i devet (109) bile državne a četrdeset (40) privatne ustanove. Za samo šest godina, taj broj se povećao na stotinu devedeset i sedam (197) ustanova (+48) među kojima je stotinu i dvanaest (112) bilo državnih (+3) i osamdeset i pet (85) privatnih (+45). Taj broj je ustvari i veći, ali postoji i značajan broj predškolskih ustanova koje se iz administrativnih razloga vode kao igraonice,

te nisu uključene u zvaničnu statistiku privatnih predškolskih ustanova. Ovi brojevi nisu alarmantni iz razloga što razvoj na tržištu ustvari prati i preferenciju roditelja, ali je problem što se sprovodi sistematska diskriminacija u korist državnih vrtića.

Sistematska diskriminacija je također protiv volje građana, iz razloga što oni smatraju da ustvari i jedni i drugi trebaju da uživaju ista prava (vidi Ilustraciju 5), a što je dodatno opravdano i činjenicom da privatni vrtići obavljaju istu ulogu ali imaju i iste obaveze kao državni. To znači da privatni vrtići snose iste obaveze, ali nemaju ista prava kao i državni, što opet državne stavlja u bolju poziciju, diskriminirajući cijeli sistem koji je izgrađen oko privatnih vrtića (ustanova, korisnika pa i radnica/ka).

Ilustracija 5: Odgovori na pitanje „Da li smatrate da bi privatne predškolske ustanove trebale imati ista prava i mogućnosti djelovanja kao i državne?“

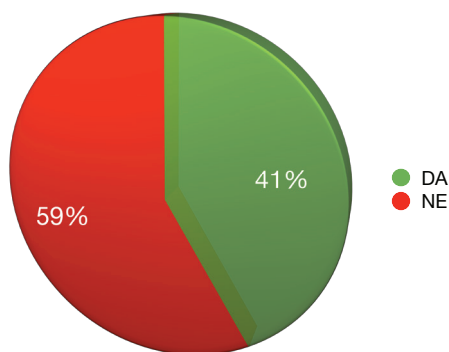
Stavovi korisnika državnih vrtića

Građani nažalost nisu svjesni stvarne cijene usluge koju koriste kada je posrijedi govor o državnim vrtićima budući da percipiraju isključivo direktan trošak, tj. cijenu koju direktno plaćaju za usluge državnih vrtića. Za posljedicu zanemaruju dio koji je plaćen putem subvencija, a to je socijalizirani trošak o kojem govorimo. Da bismo dobili pravu sliku preferencija korisnika moraju se razjasniti važne stvari poput strukture cijene. To je najbolje i najlakše putem ispravke cijene koju bi direktno morali platiti za isti nivo usluga koji konzumiraju. Od stotinu osamdeset i jednog (181) ispitanika 59%, koji su korisnici usluga državnih vrtića, su odgovorili da ustvari ne bi nastavili koristiti usluge državnih vrtića (vidi Ilustraciju 6) kada bi cijena istih bila skuplja za 150 KM (domet subvencija utvrđen studijom iz 2016. za FBiH je od 109,87 KM u Gradu Visoko, do čak 294,69 KM mjesečno

po djetetu u općini Prozor-Rama). U ovom slučaju vidimo vrlo konkretno kako u određenim situacijama subvencija pri čemu se ukupni trošak socijalizira može da vrši određenu vrstu distorzije na tržištu. To se dešava na način da svi korisnici nisu potpuno informisani o samoj strukturi cijene, te sukladno tome vrše izbore, koji ne bi bili takvi, da su posjednici potpunih informacija usljed čega bi kako vidimo u ovom anketiranju vrlo vjerovatno promijenili svoje preferencije. Subvencije dakle stoje u korelaciji sa preferencijama korisnika na tržištu, te bitno utječu na izbore ali u isti mah prave upravu tu informacijsku distorziju i usljed nejednakog tretmana kao u kontekstu tretiranja javnih i privatnih vrtića ishodi mogu biti drugačiji od željenih. Ishodi se naravno moraju sagledavati kao jasno postavljeni ciljevi, a za takvo nešto potrebno je dugoročno evaluiranje i praćenje rezultata djece iz predškolskog sistema odgoja i obrazovanja u kasnijem periodu obrazovanja u usporedbi s djecom koja nemaju te usluge, te naravno raditi i usporedbe između općina itd.

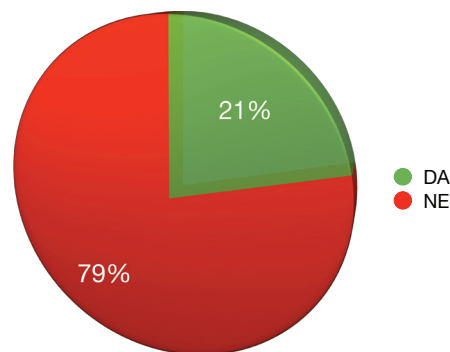
Isti je postotak i onih koji su rekli da bi postojanje subvencije za privatne vrtiće u iznosu od 150 KM mjesečno utjecalo na njihov izbor, te bi djecu slali u privatne vrtiće. Interesantno je da bi 21% od onih koji bi pretrpjeli poskupljenje državnih vrtića u slučaju postojanja subvencija za privatne vrtiće prebacili svoju djecu u iste (vidi Ilustraciju 7). Da postoji univerzalna subvencija, koja je aplikativna i za državne i za privatne, i da ustvari državni vrtići prikazuju stvarne cijene svoje usluge, veliki broj građana bi pre-

Ilustracija 6: Odgovori na pitanje „Kada bi vaš trenutni vrtić bio skuplji za 150 KM, da li biste nastavili koristi njihove usluge?“.

ferirao privatne. Preciznije, od stotinu osamdeset i jednog (181) ispitanika, u slučaju poskupljenja državnih kao i postojanju subvencija za privatne, stotinu dvadeset i dvije (122) osobe ili 67% bi odustalo od usluge državnih vrtića. Među pedeset i devet (59) osoba od stotinu osamdeset i jedne (181) (tj. 33%) koliko ih koristi usluge državnog vrtića možemo reći da su definitivno zadovoljni uslugama državnih vrtića i da visoko cijene njihove usluge, te i uz poskupljenje a ni podsticaj privatnih vrtića ne bi promijenili svoju preferenciju prema državnim vrtićima.

Ilustracija 7: Odgovori na pitanje „Da li bi postojanje subvencija za privatne vrtiće u iznosu od 150 KM utjecalo na izbor privatnog vrtića?“.

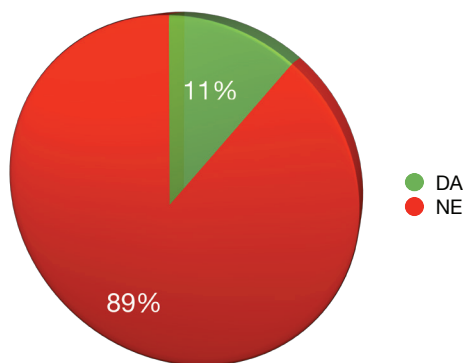
Kao što smo prethodno naveli, očito je da su korisnici spremni mijenjati svoje preferencije usljed promjene cijene, što znači da bi se u budućnosti mogla raditi i studija elastičnosti potražnje za privatnim ili javnim vrtićima usljed eventualnih korekcija u modelu subvencioniranja a time i strukture cijena. Ukoliko pratimo odgovore na pitanje „Da li bi postojanje subvencija za privatne vrtiće u iznosu od 150 KM utjecalo na izbor privatnog vrtića?“ očito je da postoji određen nivo elastičnosti, što podrazumijeva da promjena u cijeni i strukturi cijene bi znatno utjecala na preferencije korisnika i to vrlo vjerovatno u korist privatnih vrtića. Upravo je to cilj ove studije, da pokušamo doći do konačnih korisnika i njihovog mišljenja o tome kako uopće percipiraju ulogu privatnih vrtića u odnosu na usluge koje pružaju javni vrtići.

Stavovi korisnika privatnih vrtića

Međutim, 89% korisnika privatnih vrtića su negativno odgovorili na mogućnost slanja svoje djece u državne vrtiće (vidi ilustraciju 8). Ovo je jako interesantno, zato što se u javnosti formira slika da roditelji šalju svoju djecu u privatne vrtiće iz razloga što ne postoji dovoljno kapaciteta u državnim, i da je pravi odgovor na situaciju u predškolskom sistemu povećanje kapaciteta državnih vrtića. Ustvari, situacija na terenu je suprotna, tj. većina roditelja koja šalje svoju djecu u privatne vrtiće, ne čine to zbog nedostatka kapaciteta u državnim, već vođenim subjektivnim preferencijama uslugama privatnih vrtića.

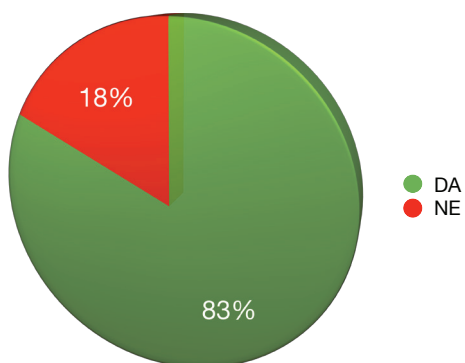
U slučaju 11% roditelja koji su odgovorili da bi prebacili djecu u državne vrtiće, na dodatno pitanje da li bi subvencija od 150 KM utjecala na njihovu odluku, 83% su odgovorili pozitivno, tj. da bi u tom slučaju ipak nastavili koristiti privatne vrtiće (vidi Ilustraciju 9). Samo bi njih 11% u slučaju subvencije za privatne vrtiće prebacili djecu u državne vrtiće.

Ilustracija 8: Odgovori na pitanje „Da ima slobodno mjesto, da li biste prebacili svoje dijete u državni vrtić?“.

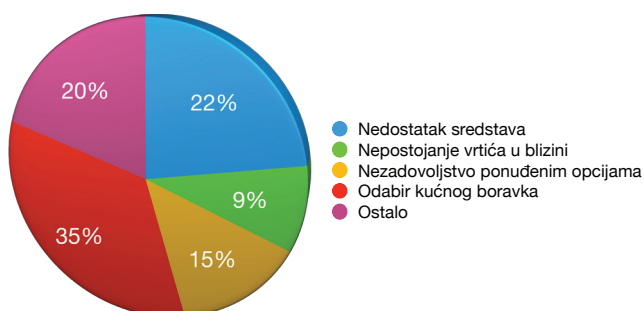
Sedam osoba od tri stotine sedamdeset i osam (378) koje koriste usluge privatnih vrtića kategorično žele da koriste usluge državnih vrtića. Sve ostale osobe ili žele koristiti privatne, ili bi odabrali privatne ukoliko su isti finansijski uslovi.

Ilustracija 9: Odgovori na pitanje „Da li bi postojanje subvencija za privatne vrtiće u iznosu od 150 KM utjecalo na izbor privatnog vrtića?“.

Izneseni podaci su izuzetno značajni, jer ukazuju na pogrešnu politiku koja se provodi na terenu, forsirajući i praktikujući pozitivnu diskriminaciju u korist državnih vrtića, dok građani ustvari u velikoj veličini preferiraju privatne vrtiće. Čak i u slučaju osporavanja ovih rezultata istraživanja, možemo odgovorno tvrditi da ne postoje dokazi da građani preferiraju državne vrtiće, što nas opet dovodi da toga da moramo pod znak pitanja staviti opravdanost njihovog preferiranja u razvojnim strategijama i javnim budžetima.

Ilustracija 10: Odgovori na pitanje „Koji je glavni razlog zbog kojeg ne šaljete dijete u vrtić?“.

STAVOVI RODITELJI ČIJA DJECA NISU UKLJUČENA U SISTEM PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

U istraživanju smo uzeli u obzir i stavove roditelja čija djeca trenutno nisu uključena u predškolski sistem. Pored onih koji su svjesno odabrali kućni boravak (njih 35%) veliki broj ustvari ne uključuje svoju djecu u predškolski sistem iz finansijskih (njih 22%) i logističkih razloga (9%). Dodatnih 15% jednostavno nije zadovoljno opcijama koje nudi tržište.

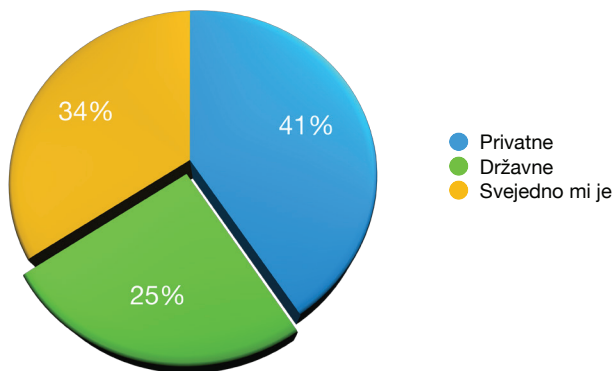
Rezultati iznad ukazuju na elemente koji moraju biti sastavni dio svake strategije razvoja i povećavanja uključenosti djece u sistem predškolskog odgoja i obrazovanja:

- Finansijsko osnaživanje roditelja
- Geografska rasprostranjenost vrtića
- Unapređivanje kvaliteta usluge
- Promocija korisnosti predškolskog sistema

Ova četiri koraka pokrivaju 80% problema sa kojim se suočavaju roditelji i koji predstavljaju razloge zbog kojih BiH ima nizak procenat uključenosti djece u predškolskom sistemu. Međutim, i u ovih 20% ostalih razloga, veliki broj njih se može svrstati kao podkategorija glavna četiri odgovora. Ovim su identificirani ključni razlozi malog broja djece u sistemu predškolskog odgoja i obrazovanja. Vrlo važno je imati na umu dugoročnost podizanja kvalitete predškolskog sistema obrazovanja, jer su vrlo moguće situacije u kojima djeca koja borave kući da u određenim aspektima budu bolji od svojih vršnjaka koji su pohađali predškolsko obrazovanje. Djeca koja bilježe lošije rezultate i gdje uglavnom predškolsko obrazovanje pravi znatnu razliku jeste u domenu one djeca koja dolaze iz porodica koje nisu u mogućnosti

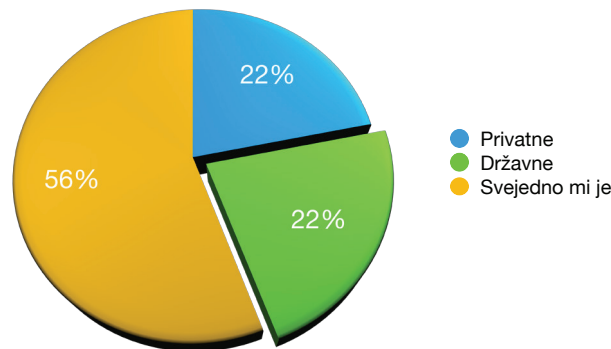
novčano ponuditi svojoj djeci ove usluge niti im dati adekvatnu zamjenu u vidu kvalitetnog kućnog predškolskog obrazovanja. Interesantna je i preferencija roditelja u slučaju da imaju finansijske mogućnosti da šalju djecu u vrtiće. Kao što je prikazano u ilustraciji 11, samo 25% roditelja bi odabralo državne vrtiće, dok bi veliki dio odabrao privatne (njih 41%).

Ilustracija 11: Odgovori na pitanje „Da imate finansijsku slobodu, da li biste više preferirali privatne ili državne vrtiće za svoje dijete?“

Kao i u slučaju finansijske slobode, i po pitanju dostupnosti vrtića, samo 22% bi priželjkivali da to budu državni. Očito je da subvencije utječu na ukupnu preferenciju korisnika datih usluga, te da je cijena u ovom slučaju elastična i utječe na izbire roditelja.

Ilustracija 12: Odgovori na pitanje „Da li biste više preferirali privatne ili državne vrtiće za svoje dijete?“

Kao što se može vidjeti iz priloženih rezultata istraživanja, svi indikatori ukazuju na pogrešan dojam o preferenciji roditelja i njihovim stavovima prema državnim i privatnim vrtićima. Ne samo da roditelji ne pokazuju odbojnost, nego čak pokazuju i sklonost prema privatnim vrtićima. Roditelji dakle imaju definitivnu sklonost ka tome da djecu šalju u privatne vrtiće čemu svjedoči i sve veći broj u posljednjih deset godina otvaranja novih privatnih vrtića, ali i postojanje komponente subvencije koja u ovom slučaju skriva kompletnu informaciju o strukturi cijene i u konačnosti namjenski djeluje na preferencije roditelja budući da u ovom slučaju bilo kakva cjenovna korekcija podrazumijeva i promjene na strani krivulje potražnje za privatnim ili javnim vrtićima.

PREPORUKA: VAUČERIZACIJA KAO SREDSTVO UNAPREĐIVANJA PREDŠKOLSKOG SISTEMA

Obrazovanje predstavlja jedan od ključnih temelja razvoja svakog društva. Svakako, predškolsko obrazovanje je polazna platforma za izgradnju progresivne i otvorene svijesti kod jednog djeteta. Zbog toga je važno artikulirati najefikasnije mehanizme kako organizacije tako i finansiranja ovog sektora. Za naše istraživanje fokus će biti na ulozi države u finansiranju predškolskog obrazovanja. S tim u vezi, liberalizam nam može poslužiti kao dinamičan i evolutivan model po pitanju uloge države u predškolskom obrazovanju. Liberalna ideologija polazi od pretpostavke da obrazovanje treba biti dostupno svim slojevima društva s tim da se u kontinuitetu ulaže u kvalitet istog. Iako klasični liberalizam odbacuje znakovitu ulogu države u obrazovnom sustavu, u zagovaranju John Stuart Mill je artikulirao ideje koje će se kasnije zvati kuponizacija/vaučerizacija obrazovanja. Tu ideju je dodatno razradio Milton Friedman krajem 60-ih godina,

a koja je bila prihvaćena u Evropi (Nizozemska, Irska, Švedska, Danska) ali i nekim državama latinske Amerike. Uistinu, nisu svi eksperimenti dali očekivane rezultate ali se sa sigurnošću može primijetiti da je sistem vaučerizacije dao značajan doprinos, podigao standarde, i povećao kreativnost programa/kurikula u državama koje su ga sistemski primjenjivale.

U cilju argumentacije za privatne škole kao institucije sa kvalitetnijim programima SAD može poslužiti kao dobar primjer. Prema istraživanju agencije Gallup iz augusta 2017., preferencija Amerikanaca je procentualno dosta viša za privatne škole u odnosu na javne. Prema rezultatima tog istraživanja u kojem je učestvovalo 1.017 odraslih Amerikanaca od 18 i više godina starosne dobi, 71% smatra da su privatne škole odlične ili dobre, dok njih samo 44% to isto tvrdi za javne škole. Uz sve probleme

Američkog obrazovnog sistema, privatne obrazovne ustanove doprinose boljim rezultatima učenika u odnosu na javne škole.⁶ Prema anketi koju smo proveli u Bosni i Hercegovini, postoji slična procentualna preferencija roditelja prema privatnim vrtićima u odnosu na javne.

S druge strane, Finska može poslužiti kao zoran primjer sa aspekta inkluzije djece u predškolski odgoj. Naravno, sistem predškolskog obrazovanja je u potpunosti finansiran od strane vlade. Prema finskom *Aktu o predškolskim ustanovama*, sve porodice, bez obzira na ne/zaposlenost ili razinu prihoda imaju bezuvjetno pravo na cjelogodišnji, finansijski potpomognut, cjelodnevni boravak djeteta u ustanovama ranog odgoja i obrazovanja sve do početka formalnog školovanja sa sedam godina (šestogodišnjaci također imaju pravo na 'predškolu' koja je organizirana u prostorima vrtića, ali često i u školi). Ova prava stupaju na snagu od trenutka okončanja porodiljnog dopusta, dakle oko djetetovog desetog mjeseca života. Pa ipak, većina djece dolazi u vrtiće nešto kasnije jer roditelji odluče koristiti novčane poticaje za njegu djeteta kod kuće, te ostaju kod kuće sve dok najmlađe dijete u obitelji ne navrší tri godine.⁷ Ukoliko uzmemo u obzir visoku inkluziju djece i specifičnog predškolskog sistema u Finskoj koji se bazira na igri (learning by playing), može se doći do objašnjenja zašto đaci iz Finske postižu zavidne rezultate na PISA testovima.

U slučaju Bosne i Hercegovine, inkluzija djece u predškolski odgoj se može najbrže postići ukoliko se uvede princip vaučerizacije za privatne predškolske ustanove. Obzirom, na birokratiju koja je zastupljena u našem političkom uređenju, uloga države u izgradnji novih javnih ustanova bi značajno usporila proces inkluzije s jedne strane, i kreirala manje kreativan ambijent predškolskog odgoja za djecu s druge strane. Predloženo rješenje (vaučerizacija) bi kreiralo utrku za status vrtića koji bi imali preferenciju za finansiranje od strane Vlade. Ta preferencija bi se bazirala na težnji roditelja za najkvalitetnije predškolske ustanove – najtraženije/najkvalitetnije. Komparativna finansijska analiza bi bila dovoljna da se dokaže ponuđena argumentacija. Monopolistička pozicija javnih vrtića posebice u Kantonu Sarajevo, kroz subvencioniranje djece sa liste čekanja za Javne Ustanove Predškolskog odgoja do izgradnje vlastitih kapaciteta je štetna iz nekoliko razloga.

⁶ Gallup Poll about private school rankings among adults in the United states 2017: <https://news.gallup.com/poll/216404/private-schools-first-public-schools-last-ratings.aspx>

⁷ Bičanić, D. (2019). *Sustavi obrazovanja u Finskoj i usporedba s hrvatskim obrazovnim sustavom* (Završni rad).

Problem transparentne potrošnje javnog novca na reduciranu kategoriju sa liste čekanja je utoliko složeniji jer ne pružaju mogućnost izbora osim za navedenu kategoriju. U isto vrijeme, ova subvencija je usmjerena samo na ranjivije kategorije društva a nikako kao širi set mjera kako bi se postigla veća inkluzija za sve slojeve društva. Treće, ali ne i posljednje, ovakva mjera je privremena i ne predstavlja dio politika – sa definisanim i mjerljivim ciljevima za naredni period.

Naravno, ključno pitanje na koje treba dati odgovor glasi: da li vaučerizacija može doprinijeti većoj inkluziji djece u predškolskim ustanovama? Prema Stanojeviću⁸, kada problematizira konkurenciju u osnovnom obrazovanju u Srbiji, on smatra da postoji monopol škola zbog geografske udaljenosti posebice u provincijama. Slične tendencije koje nalikuju monopolističkoj konkurenciji primjećujemo u Bosni i Hercegovini u predškolskom obrazovanju. Tačnije, zbog subvencioniranja javnih predškolskih ustanova, privatni vrtići su dovedeni u nezavidan položaj. Također, uposlenici javnih predškolskih ustanova vrlo brzo potpisuju ugovor o radu na neodređeno po dosta boljim uvjetima od uposlenika koji rade u privatnom sektoru – tj. postaju korisnici budžeta. Naravno, uz nedostatak konkurencije u javnim predškolskim ustanovama smanjuje se motivacija za kreativan rad.

Ove probleme može riješiti vaučerizacija predškolskog odgoja. Vaučerski sistem ima za cilj da stvori konkurenciju i riješi problem principala i agenta u obrazovanju.

Prva posljedica ovakvog sistema bila bi da roditelji biraju vrtić u skladu sa kvalitetom usluge koju dobijaju, sa sviješću da njihov izbor vrtića doprinosi izgradnji kvalitetnijeg sistema predškolskog odgoja. S druge strane, opis svakog djeteta u vrtić predstavlja dodatni prihod toj predškolskoj ustanovi. Tako bi se stvorili uslovi za konkurenciju među javnim i privatnim vrtićima. Konkurencija uvijek predstavlja najsigurniji način da se promoviše inovacija i unaprijedi kvalitet. To važi za bilo koju granu koja stvara proizvode ili pruža usluge, pa tako i za predškolsko obrazovanje.

Nadalje u anketnom pitanju roditeljima da li bi prebacili svoje dijete iz privatnog u državni vrtić 89% ispitanika je negativno odgovorilo. Ovakav odgovor potvrđuje da je percepcija državnih vrtića negativna – odnosi se na kvalitet usluge boravka i rada sa djecom. Međutim, finansijski faktor i lokacija same institucije zajedno sa nemogućnošću izbora baziranog na rasponu kvaliteta i cijena, javne predškolske institucije predstavljaju – nužni

⁸ Stanojević, I. (2014). Ekonomska logika osnovnog obrazovanja u Srbiji. *Političke perspektive*, 4 (2), 23-38.

kompromis. Upravo zbog toga bi vaučerizacija doprinijela podizanju standarda i kvalitete ali i veće inkluzije djece u proces predškolskog obrazovanja. Ukoliko bi veliki broj roditelja migrirao ka kvalitetnijim vrtićima, utoliko bi se manje kvalitetni vrtići suočili sa izborom: unaprijediti kvalitet usluge ili se suočiti sa smanjenjem broja djece, plata i radnih mjesta. Znajući da će trud biti adekvatnije nagrađen, zaposlenici u vrtićima više bi se trudili da podignu kvalitet obrazovanja i drugih sadržaja kojima bi privukli roditelje.

Anketno pitanje koje tretira prava i mogućnosti djelovanja privatnih i javnih vrtića otkriva nam vrlo zanimljive rezultate. Čak 91% roditelja smatra da i javni i privatni vrtići trebaju imati ista prava i mogućnosti, dok s druge strane samo 9% ispitanika ima negativan odgovor. Friedrich-Ebert-Stiftung je 2014. godine provela istraživanje u BiH, sa rezultatom da gotovo 80% ispitanih mladih ljudi želi raditi u državi, partiji, institucijama – javnom sektoru.⁹ Razlozi za to su što privatni sektor nema iste mogućnosti i prava kao državne kompanije. Uvođenjem sistema vaučerizacije u predškolski odgoj direktno se daje doprinos stvaranju objektivnih mogućnosti za sve subjekte – sa akcentom na kvalitet i kreativnost u radu sa djecom.

ZAKLJUČAK

Sistem vaučerizacije predškolskog odgoja je u skladu sa standardima ljudskih prava i zakonodavstva BiH, Federacije Bosne i Hercegovine, itd. Ukoliko se sprovede u praksi, trebalo bi da dovede do veće inkluzije djece u proces predškolskog odgoja i to posebice u sredinama gdje su liste čekanja za javne vrtiće velike. Ovakvim mjerama će se pospješiti i sprovedba UN Konvencije o pravima djeteta – tj povećanjem broja upisane djece u javne i privatne vrtiće.

Sistem vaučerizacije u predškolskom odgoju se može dalje sprovesti na osnovno i srednje obrazovanje kako bi se postigli bolji rezultati.

Preko sistema vaučerizacije bi se postigla brža inkluzija djece u proces predškolskog odgoja ukoliko se ispoštuju određene smjernice.

Mehanizmi za sprovođenja sistema vaučerizacije predškolskog odgoja trebaju uzeti u obzir sljedeće faktore:

- Izdavanje vaučera može imati socijalnu komponentu progresivne vaučerizacije. Za roditelje/djecu posebnih socijalnih kategorija iznos vaučera bi bio procentualno veći za razliku od drugih;
- Roditelji imaju slobodu odabira privatne predškolske ustanove bez preferencija od strane kantonalnih i općinskih vlada;
- Uspostavljane mehanizma kontrole i praćenja utroška sredstava kroz praćenje procesa inkluzije u predškolski odgoj kao i kvalitet istog;
- Uspostavljanje temelja za javno-privatno partnerstvo u segmentu predškolskog obrazovanja za buduće generacije.

Svakako, pravi efekti primjene ovakvog sistema bi mogli biti evidentni nakon nekoliko godine primjene istog.

⁹ Žiga, J., Turčilo, L., Osmić, A., Bašić, S., Džananović Miraščija, N., Kapidžić, D. i Brkić Šmigoc, J. (2015). *Studija o mladima u Bosni i Hercegovini*. Friedrich-Ebert-Stiftung, Sarajevo.

Biografije autora

Dr.sc. Edo Omerčević, je multidisciplinarni stručnjak. Iako je trenutno fokusiran na ulogu generalnog menadžera, on također ima veliko iskustvo kao ekonomski analitičar, univerzitetski predavač, istraživač, prevodilac i filantrop. Suosnivač je i generalni menadžer “Sherlock Studia”, kao i “Dr. Watson Studia”, privatnih agencija za branding i dizajn, te finansijsko i investiciono savjetovanje. Paralelno s tim, on je i direktor Centra za poslovnu afirmaciju, i član Upravnog odbora međunarodnog Islam and Liberty Network-a, a također je i član lokalnog Rotari kluba, elitnog filantropskog društva. Autor je brojnih naučnih članaka, prevodilac četiri knjige i bio je pozvani govornik na brojnim događajima širom svijeta.

Doc.dr. Dino Arnaut je profesor na Univerzitetu u Zenici, naučna oblast menadžment i organizacija, koji je svoj naučno-istraživački put započeo još od studentskih dana čime je ušao u akademski svijet. Svoju akademsku karijeru je izgrađivao kroz međunarodne studije i studijska putovanja i gostovanja. Stečeno teoretsko znanje spaja s praksom kroz savjetovanje o započinjanju biznisa kao i razvoju i organiziranju startupa i poslovnih inkubatora. Autor je domaćih i međunarodnih naučnih i istraživačkih radova, a sfera interesovanja mu je preduzetništvo visokih tehnologija, upravljanje kvalitetom kao i sticanje konkurentnosti kroz razvoj kompetencija i preduzetničko djelovanje. Svoje iskustvo koristi i za društveno-korisni rad kroz djelovanje u Centru za poslovnu afirmaciju u ulozi analitičara i projektnog menadžera.

Mr.sc. Hamdija Salkić je magistar politologije, usmjerenje međunarodni odnosi i diplomatija. Pored toga što je zaposlen u privatnom sektoru svoj naučno-istraživački angažman održava u formi prevodilaštva, učešćem na naučnim konferencijama i pisanju naučnih radova. Naučni interes se vezuje za poslovni ambijent, direktne strane investicije te promociju otvorenog tržišta i liberalne demokratije. Trenutno je Prodajni Menadžer agencije koja se bavi vršenjem usluga kompanijama sa GCC tržišta.

MA Dženan Smajić, rođen 9.6.1989, u Tuzli. Srednje obrazovanje završio 2008. godine, u Tuzli, Behram-begovu medresu, a potom jedan period boravio u Kairu. Po povratku u BiH započeo studij orijentalne filologije, odsjek za arapski jezik i književnost na Univerzitetu u Sarajevu gdje između ostaloga završava i master studij. Koautor je knjige “Islam i slobodno tržište”, te jedan od prevodilaca knjige “Socijalizam, ekonomska kalkulacija i poduzetništvo” autora Jesusa Huerta de Sote. Uže interesovanje mu je historija ekonomske misli, a za trust mozgova ILN (Islam & Liberty Network) pisao je o problemima migracija, te historiji teorije cijena.

Centar za poslovnu afirmaciju
Dr. Ćire Truhelke 10/A, 72000 Zenica
info@cpa-bih.org
www.cpa-bih.org